

مهدویت و انتظار از دیدگاه امامین انقلاب

فاطمه داراب نژاد^۱

چکیده

هدف از این تحقیق حاضر، بررسی مهدویت و انتظار در منظومه فکری امامین انقلاب بوده است. بنابراین با توجه به این هدف، سوال اصلی تحقیق حاضر این است که امام خمینی (ره) و مقام معظم رهبری (مدظله العالی) چه دیدگاه‌هایی در رابطه با مهدویت دارند؟ این تحقیق، با استفاده از روش توصیفی – تحلیلی انجام شده است. و روش استخراج اطلاعات اسنادی – کتابخانه‌ای بوده است. ابزار گردآوری اطلاعات تحقیق، کتب، مقالات، وب سایت‌های معتبر علمی است، و جامعه آماری تحقیق، مجموعه‌ی بیانات امامین انقلاب در رابطه با مهدویت و انتظار بوده است. نتایج حاصل از این تحقیق نشان داده است که انتظار و مهدویت و اعتقاد به منجی در اکثر جوامع بشری وجود داشته و یکی از مهم‌ترین مسائل مرتبط با انسان‌ها همین تفکر است. یافته‌های حاصل از این تحقیق نشان داده شده است که حضرت امام خمینی (ره) و مقام معظم رهبری به مسأله‌ی انتظار و مهدویت توجه ویژه داشته و تلاش کرده‌اند با نقد برداشت‌های ناصحیح از مسئله انتظار و مهدویت، مفهوم درست و تفسیر زنده و کارآمد که بتواند پاسخ‌گوی انسان معاصر باشد را ارائه دهند.

کلمات کلیدی: مهدویت، انتظار، امام خمینی (ره)، مقام معظم رهبری.

۱. طلبه سطح ۲، حوزه علمیه الزهرا {سلام الله علیها}

مقدمه

مفهوم مهدویت و انتظار در اسلام شیعه، یکی از مهم ترین و بنیادی ترین اصول اعتقادی است که ریشه در تعالیم اهل بیت (ع) دارد. باور به ظهور امام مهدی (عج) به عنوان منجی نهایی و برپاکننده عدل و داد در جامعه همواره نقشی محوری در زندگی و اعتقادات شیعه داشته است، این اعتقاد نه تنها به معنای چشم به راهی برای ظهور امام مهدی (عج) است، بلکه شامل تلاش و مجاهدت برای برپایی عدالت و آمادگی برای ظهور او در هر زمان نیز می شود.

امامین انقلاب اسلامی ایران؛ امام خمینی (ره) و امام خامنه ای (مدظله العالی) با تاکید ویژه بر مفاهیم مهدویت و انتظار تلاش کردند تا این باورهای اساسی را در جامعه نهادینه کنند. آنان با ارائه بیانات و نوشته های متعددی تلاش کردند تا فرهنگ انتظار را به عنوان عاملی انگیزشی و تحول آفرین در جامعه مطرح کرده و آن را به یکی از محورهای اصلی زندگی مسلمانان تبدیل کنند. امام خمینی (ره) به عنوان بنیان گذار انقلاب اسلامی با بهره گیری از تعالیم اهل بیت (ع) نقش مهمی در احیای فرهنگ انتظار در جامعه ایفا کرد؛ او با تبیین مفهوم مهدویت و انتظار به ترویج امید و پایداری در دل مردم و تشویق آنان به تلاش برای برپایی عدالت پرداخت. امام خامنه ای (مدظله العالی) نیز به عنوان رهبر معظم انقلاب اسلامی تداوم دهنده راه امام خمینی (ره) در تبیین و تقویت فرهنگ انتظار بوده است. این مقاله به بررسی و تحلیل دیدگاه های امامین انقلاب در خصوص مهدویت و انتظار پرداخته و نقش آنان در ترویج و تعمیق این مفاهیم در جامعه اسلامی ایران را مورد تحلیل قرار می دهد، با مرور بیانات و نوشته های این دو رهبر بزرگ تلاش خواهیم کرد تا به درکی عمیق تر از مفهوم مهدویت و انتظار و نقش آن در زندگی فردی و اجتماعی برسیم.

مفهوم مهدویت و انتظار

مهدویت مصدر صناعی « مهدی » است و مهدی، اسم مفعول از ریشه هدایت است و به کسی گفته می شود که به رشد و رستگاری هدایت شده است. مهدویت در اصطلاح عام اعتقاد به منجی است که تمام اوضاع زندگی بشر را در جهت صلاح و سعادت تغییر می دهد، این منجی به اعتقاد شیعه، دوازدهمین امام معصوم یعنی حضرت مهدی (عج) فرزند امام حسن عسکری (ع) است، که زنده و غایب است. در اعتقاد بیشتر اهل سنت منجی خلیفه ای از قریش و از نسل رسول خدا (ص) است که در آخر الزمان خروج و زمین را پر از عدل و داد می کند، قرآن کریم ظهور موعودی که با رسالت الهی اش انسان را از تاریکی ظلم و گمراهی می رهاند را خلافت و وراثت صالحان می نامد.

در کنار مهدویت همیشه مسئله انتظار نیز مطرح شده است. انتظار در لغت، به معنای چشم به راه بودن و نگران بودن است و از دیدگاه روان شناسان، کیفیتی روحی است که منجر به پیدایش یک حالت آمادگی برای

آنچه انتظار می رود و نقطه مقابل آن یاس و ناامیدی است، از نظر اصطلاحی، انتظار به معنای اعتقاد به این است که فرجام تاریخ با عدالت و سعادت جهانی خواهد بود. ماهیت و چیستی انتظار ترکیبی از دو عنصر نفی و عنصر اثبات است؛ عنصر نفی، که بیگانگی با وضعیت موجود و ناخشنودی از آن است و عنصر اثبات، امید و آینده ای روشن و آرمانی و بسترسازی برای آن است.

مقام معظم رهبری اصل مهدویت را مورد اتفاق همه مسلمان ها و جز مسلمانات در اسلام می داند و معتقدند که انتظار فرج از دو جز انتظار و فرج تشکیل شده است، که هر یک باب وسیعی است که نیاز به تنقیح و بازشناسایی مفهومی دارد. به عنوان شناخت اولیه از این دو مفهوم، انتظار به معنای مترصد حقیقی بودن و فرج، به معنای گشایش در کار است، به عنوان دیگر در انتظار فرج حقیقتی که مترصد آن هستیم همان گشایش در امر است که به وسیله ولی خدا محقق خواهد شد. از این ترکیب مفهومی، اصل اولیه: انفتاحی بودن، عدم انسداد و پیشرفت گرایی اسلام را می توان برداشت کرد.^۱

اهمیت مهدویت و انتظار

مقام معظم رهبری معتقدند که اهمیت مسئله مهدویت در شمار چند مسئله اصلی در چرخه و حلقه معارف عالیه دینی است، چون آن چیزی که مهدویت مبشر آن هست همان چیزی ست که همه انبیاء، همه بعثت ها، به خاطر آن آمده اند، و آن ایجاد یک جهان توحیدی و ساخته و پرداخته ی بر اساس عدالت و با استفاده از همه ظرفیت هایی است که، خدای متعال در انسان به وجود آورده و قرار داده است. دوران ظهور حضرت مهدی (عج) دوران جامعه توحیدی ست، دوران حاکمیت توحید است، دوران حاکمیت حقیقی معنویت، و دین بر سراسر زندگی انسان هاست و، دوران استقرار عدل به معنای کامل و جامع این کلمه است و انبیاء برای این آمده اند. اگر مهدویت نباشد، بدین معناست که همه تلاش های انبیاء همه این دعوت ها، بعثت ها بی اثر می ماند بنابراین مسئله مهدویت یک مسئله اصلی است و جز اصلی ترین معارف الهی است.

۱. عبودی، رفیعی، شریفی، مهدویت و انتظار در منظومه فکری امامین انقلاب، ص ۳-۶

مسئله انتظار هم جز لاینفک مسئله مهدویت است، انتظار از کلید واژه های اصلی فهم دین و حرکت اساسی و عمومی و اجتماعی امت اسلامی به سمت اهداف والای اسلام است. انتظار ایجاب می کند که انسان خود را به آن هیئت و خلقی نزدیک کند که در دوران مورد انتظار آن خُلق و آن هیئت متوقع است، این رفتار جز لازمه انتظار است و خصوصیت دیگری که در حقیقت انتظار گنجانده شده است، این است که، انسان به وضع موجود به اندازه پیشرفتی که امروز دارد قانع نباشد بخواهد روز به روز این پیشرفت را، این تحقق حقایق و خصال معنوی و الهی را در خود در جامعه بیشتر کند.^۱

در روایات اسلامی از انتظار به عنوان اصلی مهم یاد شده و در کنار آن منتظران راستین دارای جایگاهی بلند و افرادی با ایمان و با فضیلت معرفی شدند. امام صادق (ع) فرمودند:

«خوشا به حال شیعیان قائم ما که در زمان غیبتش منتظر ظهور او باشند و در هنگام ظهورش فرمان بردار از او باشند آنان اولیای خدا هستند نه ترسی بر ایشان هست و نه اندوهگین می شوند.»^۲

امام علی (ع) فرمودند:

«شخصی که در انتظار امر ما به سر می برد مانند کسی است که در راه خدا در خون خود دست و پا می زند.»^۳

با توجه به روایات مطرح شده ارزش منتظران همانند مجاهدان در رکاب حضرت مهدی (عج) و یا همانند شهیدان ذکر شده است، برای قرار گرفتن در وصف منتظرانی که همانند این روایات بیان شده است. در درجه اول مستلزم شناخت صحیح از اصل انتظار است، کیفیت انتظار بستگی به برداشت هر شخص از آن دارد.

استاد شهید مرتضی مطهری می گویند: «برداشت قشری از مردم از انتظار فرج این است که فقط از گسترش ظلم ها تبعیض ها و فسادها ناشی می شود هر اصلاحی محکوم و هر گناه و فساد و ظلم و پلیدی چون مقدمه اصلاح کلی هست رواست، این نوع برداشت از ظهور و قیام مهدی موعود (عج) و انتظار فرج که منجر به نوعی تعطیلی در حدود و مقررات اسلامی می شود به هیچ وجه با موازین اسلامی و قرآنی وفق نمی دهد این انتظار ویرانگر است.»^۴

۱. خامنه ای، بیانات در دیدار اساتید و فارغ التحصیلان تخصصی مهدویت، ۱۳۹۰/۰۴/۱۸

<https://khl.in/f/۱۲۸۸۹>

۲. شیخ صدوق، کمال الدین و تمام النعمه، ص ۲۵۷

۳. همان، ص ۶۴۵

۴. مطهری، قیام و انقلاب مهدی (عج) از دیدگاه فلسفه ی تاریخ، ص ۶۱-۶۲

انتظار فرج

آرزوی تحقق ظهور امام ولیعصر (ع) در روایات، انتظار فرج نامیده شده و به آن فراخوانده شده است. رسول خدا (ص) بهترین عمل امت در زمان غیبت حضرت مهدی (عج) را انتظار فرج از جانب خدای تعالی دانسته است.^۱

انتظار فرج که لازمه آن دوست داشتن منتظر است سبب می شود شخص نه تنها در اصلاح نفس خود و کسب اخلاق نیکو و رفع ردیلت ها بکوشد، بلکه در اصلاح جامعه نیز سعی کند و به ناهنجاری های اجتماعی بی توجه نباشد.^۲

انتظار فرج به طور کلی به دو دسته تقسیم می شود؛ انتظار صحیح و سازنده و انتظار نادرست، انتظار صحیح انتظاری است که سازنده، نگهدارنده، امید بخش و نیرو آفرین است و انتظار باطل و ویرانگر، اسارت بخش و نوعی اباحی گری محسوب می شود.^۳

امام خمینی (ره) انتظار فرج را انتظار قدرت اسلام و کوشش برای تحقق این قدرت در عالم می داند و برداشت ایشان از انتظار برآمده از شناخت مبارزه پیامبران ابراهیمی با ظلم و جور است که در هر حال با طاغوت مبارزه می کردند و پیروزی و شکست ظاهری نزد آنان مطرح نبوده است. ایشان به دو تفسیر از انتظار اشاره می کند که یکی صحیح سازنده و پویا و دیگری غیر صحیح و باطل است، ایشان درباره انتظار حقیقی و منتظران واقعی و فرق آنان با مدعیان دروغین این مکتب به افرادی اشاره می کنند که هر کدام به نوعی دچار کج فهمی و انحراف از معارف و اهداف شیعی و اسلامی شده اند.^۴

در اندیشه امام خمینی (ره) تفسیر انتظار به گونه ای است که، با روح و حقیقت اسلام سازگار است؛ زیرا انتظار ظهور که آموزه ای دینی و مذهبی است باید به گونه ای مطرح شود که روحیه تحرک و پویایی در جهت تکامل معنوی، احیای معارف و دستورهای آسمانی و نشر حقایق دینی و زمینه عمل به آموزه های مذهبی را در میان افراد جامعه بیشتر ایجاد کند و مردم را به سوی زندگی همراه با معنویت پیش ببرد. این بحث در اندیشه های ایشان همانند بسیاری از حقایق دیگر اسلام زنده حیات بخش و نوید دهنده مطرح شده است.^۵

۱. شیخ صدوق، کمال الدین و تمام النعمه، ج ۲، ص ۶۴۴

۲. جواد آملی، امام مهدی (عج) موجود موعود، ص ۱۸۴-۱۸۵

۳. مطهری، مجموعه آثار، ج ۲۴، ص ۴۰۶

۴. امام خمینی (ره)، صحیفه امام، ج ۱۳، ص ۱۵-۲۱

۵. امام خمینی (ره)، صحیفه امام، ج ۱۴، ص ۱۶-۲۱

راهی که برای انتفاع از آن بزرگوار پیش پای ما گذاشته اند، راه تهذیب نفس است، راه مخصوصی نیست؛ همان راهی است که برای تکامل نفس، برای آدم خوب شدن، برای نورانی شدن دل انسان و انعکاس جلوه جمال الهی در آن جلو پای انسان گذاشته اند.^۱

(د) استقامت و پایداری

استقامت پایداری یکی از عوامل موثر در پیروزی افراد و جوامع به شمار می‌رود. حضرت آیت الله خامنه ای با یادآوری اهمیت اسلام استقامت و پایداری، آن را شرط لازم برای تعالی مادی و معنوی می‌داند. یکی از چیزهایی که ما لازم داریم، استقامت و پایداری است. استقامت، یعنی مسیر و جهت گیری را گم نکنیم و مرتب خطاها را اصلاح کنیم. از منظر ایشان استقامت و پایداری مردم را در راه انقلاب اسلامی رمز موفقیت آن محسوب می‌شود و عامل مهمی برای ایجاد تمدن اسلامی و به تبع آن برای زمینه سازی ظهور به حساب می‌آید. از دیدگاه معظم له اتکا به خدای متعال و اعتقاد به نگاه رؤفانه و پدرانۀ حضرت ولیعصر (عج) به ملت، این تأثیر بزرگ را در زندگی ما و در رفتار ما دارد که ما را با قوت قلب در مقابل امواج گوناگون وادار به استقامت می‌کند.^۲

(ر) بصیرت و آگاهی

بصیرت و آگاهی دیگر از وظایف منتظران به شمار می‌رود. منتظران به جهت رسالتی که بر عهده دارند توجه به این امر درباره آنان از اهمیت بیشتری برخوردار است. بدین جهت این مطلب در منظومه فکری حضرت آیت الله خامنه ای به صورت جدی مورد توجه قرار داده شده است. ایشان در این زمینه می‌فرمایند:

« ما امروز چقدر باید هوشیار باشیم! دشمنان سراغ مجموعه احکام و مقررات اسلام رفتند؛ هر عقیده، هر توصیه از شرع مقدس که در زندگی و سرنوشت آینده فرد و جماعت و امت اسلامی تأثیر مثبت بارزی داشته است؛ به نحوی با آن کلنجاری رفتند، تا اگر بتوانند، آن را از بین ببرند؛ اگر نتوانند، روی محتوایش کار کنند.... دشمنان برای اینکه بتوانند یک نقطه درخشان را کور، یا کم رنگ کنند، یا نقطه تاریکی را به وجود آورند! سال‌های متمادی می‌نشینند و پول خرج می‌کنند.»

از دیدگاه معظم له افزایش بصیرت و آگاهی سیاسی ملت سد محکمی در مقابل سیل بنیان کن فرهنگ سلطه که همواره کنند راه نفوذ نظامی، سیاسی و اقتصادی و برقرار نگه‌دارنده شبکه سلطه است، خواهد بود.^۳

۱. ملکی راد، آثار انتظار و وظایف منتظران از منظر مقام معظم رهبری، ص ۲۱

۲. همان، ص ۲۲-۲۳

۳. همان، ص ۲۴

ص) آمادگی و زمینه سازی برای ظهور

آمادگی و زمینه سازی برای ظهور، یک دیگر از وظایف منتظران به شمار می رود، زیرا کسانی که در انتظار ظهور به سر می برند همیشه خود را برای رسیدن به آن باید آماده نگه دارند و دائماً باید در حال حرکت و تلاش و کسب آمادگی باشند. این وظیفه در منظومه فکری حضرت آیت الله خامنه ای مورد توجه قرار گرفته است. ایشان در این زمینه می فرمایند:

« در صورت آمادگی و هشیاری، همه توطئه های دشمن خنثی می گردد. این جانب، از همه آحاد ملت و اقشار گوناگون می خواهم که حفظ آمادگی و هشیاری و توجه به توطئه های دشمنان را فریضه انقلابی خود بدانند. امروز تکلیف شما چیست؟ شما امروز باید چه بکنی؟ شما باید زمینه را آماده کنی، تا آن بزرگوار بتواند بیاید و در آن زمینه آماده، اقدام فرماید. از صفر که نمیشود شروع کرد! جامعه ای میتواند پذیرای مهدی موعود (عج) باشد که در آن آمادگی و قابلیت باشد.»^۱

ی) ظلم ستیزی

ظلم ستیزی خواست فطری بشریت است و بر پایه آن مردم انتظار ظهور منجی موعود به سر می برند، زیرا بر طبق وعده داده شده، با ظهور منجی ظلم و ستم، از ریشه کنده می شود و جامعه انسانی طعم شیرین عدالت را خواهد چشید. این مطلب در منظومه فکری حضرت آیت الله خامنه ای مورد توجه قرار گرفته شده و در بیانات مختلف بدان اشاره شده است. ایشان درباره رسالت دین اسلام در این خصوص می فرمایند:

« اسلامی که در آن، تلاش برای عدالت و مبارزه با ظلم نباشد، چه طور می تواند اسلام باشد و بشریت به سمت آن حرکت کند؟ بشر به سمت آن چیزی حرکت می کند که مظهر آن، وجود مقدس مهدی موعود (عج) باشد و او کسی است که در احادیث متواتر وارد شده که دنیا را از عدل و داد پر میکند و ظلم را ریشه کن می سازد.»

از منظر حضرت آیت الله خامنه ای یأس و ناامیدی از مبارزه با ظلم، آفت بزرگی است که ممکن است اقشار مختلف مردم به خصوص نخبگان دچار آن شوند. البته در مکتب انتظار این درس آموخته می شود که در مقابل ظلم باید ایستادگی کرد و نباید دچار یأس و ناامیدی شد.^۲

۱. ملکی راد، آثار انتظار و وظایف منتظران از منظر مقام معظم رهبری، ص ۲۵-۲۶

۲. همان، ص ۳۰-۳۲

اولین درس عملی از این موضوع (مهدویت و انتظار) این است که نابود کردن بنای ظلم در سطح جهان، نه فقط ممکن است، بلکه حتمی است. این، مطلب بسیار مهمی است که نسل های بشری امروز معتقد نباشند که در مقابل ظلم جهانی، نمیشود کاری کرد. امروز وقتی ما با نخبگان سیاسی دنیا از ظلم های مراکز قدرت بین المللی و سیستم جهانی ظلم ... صحبت می کنیم، می بینیم آنها می گویند بله؛ چیزی که شما می گویند، درست است، واقعا ظلم میکنند؛ اما کاری نمی شود کرد! یعنی مجموعه بزرگی از نخبگان که سر رشته کار در دنیا در دست آنهاست، اسیر یأس و ناامیدی اند و این یأس و ناامیدی را به ملت های خود سر ریز میکنند و آنها را از این که بتوان نقشه ظالمانه و شیطانی امروز دنیا را عوض کرد، مأیوس می کنند. بدیهی است که انسان های مأیوس نمی توانند هیچ حرکتی در راه اصلاح انجام دهند. آن چیزی که انسان ها را وادار به کار و حرکت می کند، نور و نیروی امید است. اعتقاد به مهدی موعود (عج) دل ها را سرشار از نور امید می کند. برای ما که معتقد به آینده حتمی ظهور مهدی موعود (عج) هستیم، این یأسی که گریبان گیر بسیاری از نخبگان دنیاست، بی معناست. ما می گوئیم نخیر، می شود نقشه سیاسی دنیا را عوض کرد؛ می شود با ظلم و مراکز قدرت ظالمانه درگیر شد و در آینده نه فقط این معنا امکان پذیر است، بلکه حتمی است. وقتی ملتی معتقد است نقشه ظالمانه و شیطانی امروز در کل عالم قابل تغییر است، آن ملت شجاعت می یابد و احساس میکند دست تقدیر، تسلط ستمگران را برای همیشه به طور مسلم ننوشته است. انسان ها می توانند تلاش کنند و پرچم عدالت را (ولو در یک نقطه محدود) بلند کنند.^۱

امام خمینی (ره)، در رابطه با وظایف منتظران سه محور را مورد توجه قرار داده است:

الف) زنده نگه داشتن اسلام، ب) حفظ ایمان و نظارت حضرت مهدی (عج)، ج) عمل به شعار مذهبی.

ایشان در رابطه با زنده نگه داشتن اسلام فرموده اند: «اعتقاد به ضرورت تشکیل حکومت و برقراری دستگاه اجرا و اداره، جزئی از ولایت است؛ چنان که مبارزه و کوشش برای آن از اعتقاد به ولایت است... ما که به ولایت معتقدیم و به این که رسول اکرم (ص) تعیین خلیفه کرده و خدا او را واداشته تا تعیین خلیفه کند و (ولی امر) مسلمانان را تعیین کند، باید ضرورت تشکیل حکومت معتقد باشیم و باید کوشش کنیم که دستگاه اجرای احکام و اداره امور برقرار شود. مبارزه در راه تشکیل حکومت اسلامی، لازمه اعتقاد به ولایت است. امام خمینی (ره) از نظارت مستقیم حضرت مهدی (عج) بر اعمال ما چنین سخن گفته است: «ما مفتخریم که ائمه معصومین از علی بن ابی طالب (ع) گرفته تا منجی بشر حضرت مهدی صاحب زمان (عج) که به قدرت خداوند قادر، زنده و ناظر امور است، ائمه ما هستند.»

پیروان اهل بیت (ع) باید توجه داشته باشند که تحت نظارت امام زمان (ع) قرار دارند و حضرت از همه امور آن ها آگاه است و نباید به گونه ای عمل کنند که موجب رنجش خاطر مولایشان مهدی موعود (عج) فراهم

۱. امام خامنه ای، بیانات در دیدار اقشار مختلف مردم به مناسبت عید نیمه شعبان ، ۱۳۸۱ / ۰۷ / ۳۰

گردد و به گفته امام خمینی (ره)، باید مواظب بود که کار های ما به گونه ای نباشد که باعث سرشکستگی حضرت نزد ملائکه الهی بشود.

در رابطه با عمل به شعایر مذهبی امام خمینی (ره) می فرمایند: «خدای عالم چون دید بنای دین را ماجراجویان صدر اول متزلزل کردند... حسین بن علی (ع) را بر انگیخت و با جان فشانی و فداکاری ملت را بیدار کرد و ثواب های بسیار برای عزاداران او مقرر کرد تا مردم را بیدار نگه دارند و نگذارند اساس کربلا که پایه اش بر بنیان کندن پایه های ظلم و جور و سوق مردم به توحید و عدالت بود کهنه شود، سودی که از این عمل به دست آمده و می آید بقای دین حق و اساس تشیع است که سعادت دنیا و آخرت جهانیان بسته به آن است.»

با توجه به نقش بسیار مهم زنده نگه داشتن شعایر مذهبی، به خصوص عزاداری سالار شهیدان حسین بن علی (ع) در حفظ و بقای ارزش های دینی و فضایل اخلاقی، یکی از مهم ترین و بنیادی ترین وظایف منتظران حضرت مهدی (عج) زنده نگه داشتن عاشورای حسینی دانسته شده است. به همین دلیل در کلمات امام خمینی (ره) تاکید فراوانی بر این مسأله شده است.^۱

نتیجه گیری

هدف از تحقیق حاضر، بررسی انتظار و مهدویت از دیدگاه امامین انقلاب بوده است. آنچه که از این تحقیق دریافته ایم این بوده است که امامین انقلاب تاکید بر مسأله مهدویت و انتظار داشته اند. با توجه به سخنان و دیدگاه های امامین انقلاب دوران حضرت ولی عصر (عج) دوران حاکمیت یگانه پرستی و عدالت و اخلاص و عبودیت خداوند یکتاست باید افراد منتظر قبل از رسیدن موعود خود را برای این ویژگی ها نزدیک کنند و این همان هدف انبیاء و اولیاء می باشد که در طول قرن ها برای آن مجاهدت های فراوانی صورت گرفته است که انقلاب اسلامی می تواند با اجرای کامل احکام اسلامی نقش زمینه سازی خود را برای ظهور ایفا نماید؛ همانطور که یکی از مهم ترین اهداف ایجاد انقلاب اسلامی تشکیل حکومت جهانی اسلام است. در مجموع از سخنان حضرت امام (ره) و مقام معظم رهبری به دست آمد که انتظار و مهدویت مورد توجه ویژه ایشان بوده و تلاش کردند با نقد برداشت های ناصحیح از مسئله انتظار و مهدویت، مفهوم درست و تفسیر زنده و کارآمد که بتواند پاسخگوی انسان معاصر باشد را ارائه دهند.

۱. عبودی، رفیعی، شریفی، مهدویت و انتظار در منظومه فکری امامین انقلاب، ص ۱۶-۱۸

منابع

*نهج البلاغه

۱. امام خمینی (ره)، سید روح الله، صحیفه امام، تهران: موسسه تنظیم و نشر آثار امام خمینی(ره)، چاپ بیستم، ۱۳۸۹ ه. ش.
۲. امام خمینی (ره)، سید روح الله، ولایت فقیه، حکومت اسلامی، تهران: موسسه تنظیم و نشر آثار امام خمینی(ره)، چاپ بیستم، ۱۳۸۸ ه. ش.
۳. جوادی آملی، عبدالله، امام مهدی (عج) موجود موعود، قم: انتشارات اسراء، چاپ ششم، ۱۳۸۹ ه. ش.
۴. سایت اطلاع رسانی مقام معظم رهبری : Khamenei.ir
۵. شجاعی مهر، رضا، باز خوانی هویت انقلاب اسلامی با تاکید بر آموزه مهدویت در تفکر شیعی، قم: بنیاد فرهنگی حضرت مهدی موعود (عج)، ۱۳۸۹ ه. ش.
۶. شیخ صدوق، محمد بن علی، کمال الدین و تمام النعمه، تصحیح: علی اکبر غفاری، قم: سازمان چاپ نشر دار الحدیث، ۱۳۸۰ ه. ش.
۷. —————، کمال الدین و تمام النعمه، تصحیح: علی اکبر غفاری، تهران: انتشارات اسلامی، چاپ دوم، ۱۳۹۵ ه. ش.
۸. طباطبایی، سید محمد حسین، شیعه در اسلام، قم: اسلامی، ۱۳۷۴ ه. ش.
۹. عبودی، حسن، رفیعی، محسن، شریفی، معصومه، "مهدویت و انتظار در منظومه فکری امامین انقلاب" یازدهمین کنفرانس بین المللی پژوهش های دینی، علوم اسلامی، فقه و حقوق در ایران و جهان اسلام، ۱۴۰۳ ه. ش.
۱۰. فتال نیشابوری، محمد بن احمد، روضه الواعظین و بصیره المتعظین، قم: انتشارات رضی، چاپ اول، ۱۳۷۵ ه. ش.
۱۱. محمدی، رمضان، و همکاران، "دستاوردهای مهدوی انقلاب اسلامی مبتنی بر دیدگاه امامین انقلاب" فصل نامه علمی مشرق موعود، شماره ۷۰، ۱۴۰۳ ه. ش.
۱۲. مطهری، مرتضی، مجموعه آثار، تهران: انتشارات صدرا، چاپ چهارم، ۱۳۸۸ ه. ش.
۱۳. —————، قیام و انقلاب مهدی (عج) از دیدگاه فلسفه ی تاریخ، قم: انتشارات صدرا، چاپ ششم، ۱۳۹۸ ه. ش.
۱۴. ملکی راد، محمود، "آثار و وظایف منتظران از منظر مقام معظم رهبری (مدظله العالی)" نشریه مشرق موعود، شماره ۵۵، ۱۳۹۹ ه. ش.